

SVETISLAV BASARA

A város metafizikája

A NAGY MESTER BESZÉDE AZ ÉPÍTÉSZEKHEZ¹

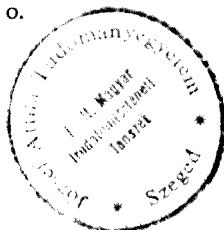
Az ember abszurd gyermeke a világnak. Higgyen bár a feltámadásban, vagy a halál végérvényességében, abszurditásától nem szabadulhat, mivel mindkét lehetősége egyaránt abszurd. Amennyiben az első mellett dönt, vezíthet-e többet a „felvilágosultak” körébe való betekintés lehetőségénél? Ám azzal, hogy a feltámadásban hisz, végérvényesen és visszavonhatatlanul *sem-mivé* válik.

A reneszánsztól kezdődően a halandóságunkba és véletlenszerűségünkbe vetett hit egyre inkább dicsőség kérdésévé válik. Ma már szinte lehetetlen olyan embert találni, aki e sajátjává tett elvekhez tartva magát, a lélek halhatatlanságának az emlékművét ne gúnyolná. Igaz, hogy a halhatatlanságot – formálisan tekintve – semmi nem argumentálja, de az is tény, hogy a halál végérvényessége mellett sincsenek érvek. Mindkét hipotézis egyaránt bizonyíthatatlan. Dönteni egyik vagy a másik mellett nem az értelmi belátás feladata, hanem a hité, vagy más szavakkal kifejezve, a választásé.

Nehéz rövid és elfogadható választ adni arra a kérdésre, hogy két, egyaránt bizonyíthatatlan hipotézis közül miért választottuk a számunkra rosszabbat: a halált. A számtalan lehetséges válasz közül az egyik: azért döntöttünk a halál mellett, mert civilizálódunk. E fogalmat használva nem a szó elsődleges jelentésére gondolok – ebben az értelemben ugyanis inkább visszafejlődünk az idő előrehaladtával –, hanem városlakóvá válásunkat értem alatta. A *civitas terrena* az ember önállóságra való törekvésének a szimbóluma; az Isten nélküli életé, a hitbéli felelősség alól való mentességé. A történelem bűnnel kezdődik. E kezdet után a történelem folyamatának a lényege már csak abban rejlik, hogy hogyan bitoroljuk mások szabadságát, javait, hogyan uralkodjunk felettük. Ahhoz, hogy az emberi emlékezet egyáltalán létrejöjjön, Istent el kellett feledni. A város ideális hely a felejtésre. A város (*grad*) szó indoeurópai nyelvű gyökere a *grd* szóból származik, amely azt jelenti: elcsúfítani². A világot Plótinosz joggal nevezte „díszes hullának”. A város a mindenség hierarchiájában zavart kelt, falaival elfedi a horizontot és tornyainak fiktív nagyságával eltakarja az eget. Miben rejlik *nagysága*? A Marsról szemlélve bolygónk

¹ A fordítás Svetislav Basara: *Metafizika grada* (A város metafizikája) című írása alapján készült, in: *Fama o biciklistima* (Fáma a biciklistákról), Dereta, Beograd, 1996; 246–251. o.

² nagrditi – elcsúfítani

ekkora – O, a naprendszer perifériájáról nézve – o, a Galaxis központjából már nem is látható, *sub speciae aeternitatis* felől nézve pedig már nem is létezik. Nagy és kicsi – a szolipszizált szubjektum döntése. A város felépítésének előzménye önnön határolt lényünkbe való bezárkózás, ami nem más, mint önelégültségünk természetellenes vágya. A szolipszizmus a Sátán bűne. A kígyó ígérete – *eritis sicut dii* –, betartatott. A város főterén bármikor felállítható Baal vagy Sztálin szobra, mert lehetetlen valamilyen isten nélkül élni. De a Baalok és a Sztálinok kegyetlen istenek, nekik szolgálni azt jelenti: gyanakodni és gyűlölni. Ennek ellenére valamilyen módon rehabilitálni kellene Sztálint. A Nagy Mesterek színódusa ugyanis azzal a feladattal bízta meg őt, hogy akadályozza meg a földi Város megépülését. Ahelyett, hogy munkáját elvégezte volna, hinni kezdett e Város felépítésének lehetőségében. Mégis, az igazat megvallva nem ő az, aki a besúgás terrorját, a konstrukciós pereket, a Gulágot előidézte. Nem! Ennek oka a csőcselék azon igénye, hogy besúgjon, öljön és romboljon! Ez az igény emelte a csúcsra Sztálint. Erre ugyan számítottunk, de arra nem, hogy a csőcselék így legitimálni fogja magát, melyben végül már Jozsif Visszarionovics is hinni kezdett.

Az emberek nem meggyőződésből hisznek Baalban vagy Sztálinban, hiszen köztudott, hogy az Aranyborjúk belül bronzból vannak, hanem érdekből: hétköznapi, kicsinyes érdekek miatt. Minden bűn közül a legszörnyűbb halott bálványok előtt térden csúszni egy darabka kenyérért, egy pohár borért, egy átizzadt, piszkos ágyért. A bálványok kezében hatásos fegyver van: a hitegetés fegyvere. Miként a rómaiak mondták: *vulgus vult decipi*. Mindez már-már nevetséges lenne, ha nem volna olyannyira tragikus az a tény, hogy az emberek mennyire hajlamosak önmaguk alábecsülésére. Így válik a világ egyre díszesebb hullává. De többé már nem elég, hogy az utcák tiszták legyenek. Manapság a házak homlokzatán a hatalmas festmények ellentmondást nem tűrően hirdetik, hogy mindenki boldog, minden a legnagyobb rendben van, és hogy ez már örökké így fog maradni. A pragmatizmus valójában gyerek idealizmus, mert aki a valóságot sóvárogja, valótlanná lesz, aki pedig a valóságon túlira vágyik, valóságossá lesz. Ilyen a világ elrendezése.

Attól az édeni naptól kezdve, amelyen ősszüleink hittek az ígéretnek – *eritis sicut dii* –, utódaik is fáradhatatlanul elhiszik a hasonló módon formalizált szlogeneket. Mindegyik mögött ez az egy hiábavaló ígéret rejlik: olyanok lesztek, mint az istenek. Az emberi ösztönök egyik legerősebbike, mely más ösztönök álarca mögé bújtatott, annak a vágya, hogy az ember istenné váljék, mindenható és mindentudó legyen. Ez a mélyről fakadó magasztos törekvés bizonyosan nem az embertől ered. Ha ugyanis tőle származna, kétségtelen, hogy előbb-utóbb a szemétdombon végezné, ott, ahol az ember teremtette magasztos eszmék általában végzik. Az Istennek – ahogy azt a régi Nagy Mestereink hirdették – az volt a szándéka, hogy az embert önmagához hasonlóvá

tegye. Hogy Isten és ember közt hol történt a félreértés? Ennek a félreértésnek a forrása nyilvánvalóan Ádámtól ered, aki megállt az Isten felé vezető vertikális úton. Ez az ok világítja meg a rossz misztériumának lényegét: a határt. Ádám ugyanis azt gondolva, hogy olyanná lett, mint Isten, valójában eltávolodott tőle, mert saját szubjektivitását szembeállította az isteni szubjektivitással. Öntudatával elszakadt Teremtőjétől, s így, ahelyett, hogy önálló szubjektummá vált volna, objektummá lett, melyen a külső őserők és a halál uralkodnak. Abszurd, egyidejűleg halandó és halhatatlan, eszes és esztelen lényvé vált.

Minden város, mint tudjuk, visszhangzik az elviselhetetlen lármától. Úgy tűnik, hogy itt mindenféléről beszélnek; ám minden beszéd egy egyszerű mondatra vezethető vissza: *solus ipse sum*. A misztikusok is pontosan így írják le a poklot. Gyehenna minden város, és nem valamilyen *másik város*, miként Szent Ágoston tanítja. Isten országához hasonlóan a pokol is bennünk van. Ez a szolipszizmus. A világban lévő gonosz a mi belső gonoszságunk kivételése, olyan projekció, mely a semleges külsőről visszaverődve, százszorosán felerősödve megsemmisíti a szubjektumot.

A biciklisták a rosszat mindenhatóvá teszik, de valójában nincs minden veszte. A rossz ugyanis bukásra van ítélve, mert határolt. A rossz egyfelől maga a határ, mely megkettőzi és széttöri az egységet; ám másfelől, mint határ, éppen önmagát, mint rosszat korlátozza azon törekvésében, hogy végtelessé váljék. Más szavakkal, a rossz nem entitás, miként azt a manicheusok vélték. A rossz valójában jó, mely letért a célja felé vezető útjáról – mely a legfőbb jó felé vezette –, így önmagába fordulva eltévedt. És ebben az esetben a cél már bármilyen eszközt szentesíthet. Ha nincs egyéb célom, mint önmagam, s önnön kényelmem biztosítása, valójában rossz vagyok; idegen javak előtt hajlok meg, a *másikra* nem mint társra, hanem mint ellenfélre, sőt, mint ellenségre tekintek. Egy ilyen metafizikailag igazságtalan konkurenciában gyökerezik a világ minden szenvedése. A *másik* elleni harcba nem indulunk felkészületlenül. A család, az iskola és a többi sötét intézmény nyíltan hangoztatja és tanítja, hogy a célhoz másokon keresztül juthatunk el, s ha ellenállásba ütközünk, akkor akár a holttesteiken is átgázolhatunk. Csak így történhetett, hogy a világ feletti uralom fosztogatók, alkoholisták, hitványok és betörők kezébe került.

Világossá kell még tenni, hogy a halál végérvényességének tézise politikai szempontból miért opportunistá. A számadás meglehetősen egyszerű. Ha hagyom, hogy meggyőzzenek halandó mivoltomról, és arról, hogy olyan lény vagyok, aki egykoron majd visszatér a megsemmisülésbe, akkor jövő nélkül maradok. A halál bármely pillanatban elragadhat, és ezen meggyőződésemmel a kétségbeesésbe kerget. Nevethetek, szórakozhatok, örülhetek – amit meg is teszek –, s ezzel lényem legmélyére szoríthatom a kétségbeesésem; ám a nevetés, a szórakozás és az elfojtás csupán olyan eszközök, melyek arra szolgálnak,

hogy elvonják figyelmem a kétségbeesésről. Ha halandó vagyok, ha nincs Isten, akkor, miként Dosztojevszkij mondja, minden megengedett. S vajon miért ne lenne így? Hisz úgymint megsemmisül minden. Folyékony morálba mártott mosogatórongyokkal itatják át a magasröptű szónoklataikat, de a morál valójában nem is létezik. A halandó lény nem lehet morális, csupán esztétikai. Ennek logikus következménye, hogy egy olyan teremtmény, akinek nincs jövője, a múlt felé fordul. Így jön létre a *homo historicus*, aki számára a múlt képezi az egyetlen értéket; arra törekszik, hogy ezt a múltat kellemes emlékekkel töltsse meg. Amikor azt mondják: „az én életem”, ritka az az ember, aki ez alatt azt értené, hogy ő itt és most él. Fejében ehelyett egy életrajz jelenik meg egy olyan életről, mely a múltban semmivé vált. A halál ideológiái mindig a múlt felé fordulnak, s mindig a visszavonhatatlanul elfolytat idealizálják. Az ilyen elveken alapuló közösségekben a jövő pusztán nyelvtani funkciót tölt be, és nem úgy tekintenek feléje, mint a remény hordozójára. És ez is logikus: abban a jövőben, mely ködös projekciókkal terhelt, csak egy bizonyosság van, a halál.

Az önnön végességének tudatában élő lény nem lehet szabad, mert testébe, egójába zárult, és az állam, az ideológiák valamint az idő határai közé szorult. A legtöbb, amit önmagáért megtehet az, hogy igyekszik börtönét elviselhetővé tenni. Így jutunk el az élvezet problémájáig, melynek nevében állítólag minden határ és korlát lerombolható. Ez a nyugat szabadságának a fantomja, a szörny, mely mindent, ami élvezetet nyújt, megengedettnek nyilvánít. Ám az élvezet is határ, mégpedig nem is akármilyen határ: ez a legmagasabb rendű. Az Eldorádó sohasem érhető el, pusztán álom marad. A világban pedig az élvezet megszerzéséhez pénzre van szükség, a pénzért pedig dolgozni vagy rabolni kell, választás kérdése, ugyanis mindkét lehetőség legális. Ott, ahol a szolgaság és tehetetlenség uralkodik, az intézmények hatalma is szükségszerű. Mindegyikük célja, melyről programjaik és ígéreteik egyaránt árulkodnak, a *status quo* fenntartása. Az intézmények nem mások, mint gyerekes próbálkozások az idő megállítására, létrájukon nem a lelki és morális előrehaladásnak köszönhetően lehet továbbjutni – mint Jákobén –, hanem épp ellenkezőleg: a lelki és morális bukásnak köszönhetően. Így válik nyilvánvalóvá, hogy az intézmények a nem szabadok, önállótlank és éretlenek közösségei. Olyan közösségek, melyeknek a célja a szabad személyiség megsemmisítése mellett a nagy horderejű tettek elleni harc. Ez mindig is így volt. Az úgynevezett „humanisták” ellenállnak majd a Nagy Téboleyda létrehozásának, ezáltal saját álmaik létrehozását is akadályozzák. Mert mi olyan várost tervezünk, melyben a rossz eljut a saját végső határáig, ahonnan, ha már nem lesz hová, önmagába fog visszatérni és megsemmisülni.

Bizonyos részleteiben ismerem a tervet, és úgy vélem, racionális. De téboleydát vagy börtönt nem tervezhettek racionálisan, mert ezek nem racionális

intézmények. Arra szolgálnak, hogy a racionális földi Várost megvédjék az irracionálistól. Ha minden intézmény megszűnne, és egyé, az egyetemes tébolydává forrnának össze, a lélek irracionális erői behatolnának a világba, s tisztítóúzként tisztítanak meg azt.

Megjegyzés:

A Nagy Mester beszéde 1937 szeptemberében hangzott el. Ezen alkalomból a szövetség tagjai, bárhol is legyenek, egyszerre elaludtak, és álmukban a Szentlélek Székesezyházban gyűltek össze, ahol kis ünnepséget rendeztek azon alkalomból, hogy megkezdődött a katedrális azon részeinek a rekonstrukciója, melyeket a *Traumseinsatz* kommandósainak a támadása rongált meg.

Fordította: VARGA GUSZTÁV

Interjú Svetislav Basarával

(Részletek)

– Vajon minden elhasználódott?

– Nagyon kevés dolog maradt meg a tapasztalható világból. Elhasználódott még a levegő és a természet is. Szinte semmi nincs ezen a földön, ami ne használódott volna már el, kivéve természetesen a szabad akaratot, amennyiben az embernek van bátorsága arra, hogy szembesüljön e kiváltsággal. De a többségnek nincs elég bátorsága. Az igazi szabadság ez lenne, és nem az, hogy engedélyezett számunkra a sétálás, illetve hogy megtehesük ezt vagy azt.

– Nekünk, úgy tűnik, mégis vannak elhasználatlan általános fogalmaink, mint a nacionalizmus, a nemzeti érdek, az erkölcs, a méltóság, a nagyság és tekintély kultusza vagy a halhatatlanságba vetett hit.

– A nacionalizmus is meglehetősen kimerült. Amennyire én látom, a nemzeti eufória igen nagy mértékben lelohadt. Nehezen tudna ma bárki összeterelni akár ezer fanatikust is, akik egyhangúlag üvöltöznék, hogy „Szerbiát a Vardártól Lipcséig”. Ezt, egészen máig meg lehetett tenni egy pillanat alatt. De az emberek, a banális dolgokkal, egzisztenciális félelmekkel szembesülve, lassan felébrednek az eufóriából. Ez az eufória pedig olyan, mint az erős részegség – előbb a másnaposság követi, majd a kijózanodás. Reménykedjünk persze, hogy így fog történni.

– És a nemzeti érdek?

– A nemzeti érdek egyike azon szóvirágoknak, amelyekkel oly mértékben visszaéltek, hogy ezek a maguk megtépzottságában és elhasználódottságában egyidejűleg tűnnek egészen ostobáknak és nagyon fontosaknak. Azt gondolom, minden nemzetnek csak egyetlen univerzális érdeke létezik, mégpedig az, hogy polgárai legyenek egészségesek és jóllakottak, legyen ruhájuk és fedél a fejük felett. A nemzeti érdekek,